

درس نامه توپ برای شب امتحان

عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی

به دو شکل است:

الف با درک توان محیط طبیعی، از محیط استفاده می‌کند. مانند زمانی که با هدف رفع نیاز، کشاورزی می‌کند (عملکرد مثبت).

ب با نگاه سودجویانه و با هدف رسیدن به خواسته‌ها، از محیط استفاده می‌کند (عملکرد منفی).

نکته: شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیا ممکن نیست.

← به همین دلیل، جغرافیا علمی برای زندگی بهتر است.

محیط‌های جغرافیایی

ارتباط انسان با محیط طبیعی و تغییراتی که به دنبال این ارتباط توسط انسان در محیط طبیعی به وجود می‌آید، سبب شده است تا بخش‌هایی از محیط طبیعی به محیط جغرافیایی تبدیل شود؛ بنابراین شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی، حاصل روابط متقابل انسان و محیط است.

کل‌نگری یا دید ترکیبی

چون اجزا و عوامل محیط جغرافیایی در ارتباط با هم عمل می‌کنند، جغرافی دانان باید به طور همه‌جانبه و جامع، پدیده‌ها را با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان در نظر بگیرند. داشتن دید ترکیبی یا کل‌نگری این امکان را برای جغرافی دانان فراهم می‌کند.

😊 شناخت پدیده‌ها (طبیعی، انسانی) درک ویژگی‌ها و ارتباط میان آن‌ها را دید ترکیبی می‌گویند. (مطالعه همه‌جانبه و جامع پدیده‌ها با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان)

به طور مثال جغرافی دانان با دیدن روستای پالنگان در کامیاران (در کتاب مریوان نوشته شده است). از خود سؤال می‌کنند آیا شیب منطقه برای توسعه سکونتگاه مناسب بوده است؟ هم‌چنین می‌توانند با مطالعه میزان منابع آب، امکان توسعه روستا را پیش‌بینی کنند.

⚠️ سؤالاتی که جغرافی دانان با دیدن یک منطقه از خود می‌پرسند و پیش‌بینی‌هایی که انجام می‌دهند، به ارائه راه‌حل‌هایی منجر خواهد شد که همه آن‌ها نتیجه داشتن دید ترکیبی یا کل‌نگری است.

روش مطالعه و پژوهش در جغرافیا

در محیط جغرافیایی، اجزا و عوامل محیطی در ارتباط با یکدیگر، عمل می‌کنند، به همین دلیل جغرافی دانان با دید ترکیبی، به مطالعه محیط می‌پردازند.

سؤالات کلیدی در جغرافیا

شش سؤال کلیدی عبارت‌اند از: کجا؟ چه چیزی؟ چرا؟ چه موقع؟ چه کسی؟ چه‌طور؟

نکته: سؤال کجا؟ با مکان وقوع پدیده‌ها سروکار دارد، به همین دلیل رکن

اساسی جغرافیا است.

سؤال «چه چیز؟» بر ماهیت هر پدیده یا مسئله دلالت دارد.

سؤال «چرا؟» به علت وقوع پدیده می‌پردازد.

سؤال «چه موقع؟» به روند زمانی موضوعات می‌پردازد.

سؤال «چه کسی؟» یا «چه کسانی؟»، انسان و روابط متقابل او با محیط و فعالیت‌ها

و برنامه‌های انسانی که بر شکل‌گیری پدیده تأثیر داشته است را بررسی می‌کند.

سؤال «چه‌طور؟» سیر تکوین و تحول پدیده را بررسی می‌کند.

مراحل پژوهش در جغرافیا

انسان برای پاسخ‌دادن به حس کنجکاوی و شناخت خود از جهان، از روش‌های علمی مختلف استفاده می‌کند.

درس جغرافیا علمی برای زندگی بهتر

اطلاعات مربوط به کره زمین مانند زیستگاه‌های مختلف، آب‌وهوا، رودها و کوه‌ها و حتی مسائل مربوط به آداب و رسوم و سنت‌ها، دانش ما را از محیط پیرامون و سایر مکان‌ها افزایش می‌دهد.

واژه جغرافیا

برای اولین بار توسط اراتوستن، دانشمند یونانی ارائه شد، و شامل کلمات GEO (زمین) و GRAPHY (ترسیم) است.

به نظر اراتوستن، جغرافیا، علم مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان است.

جغرافیا چیست؟

از قدیمی‌ترین دانش‌های بشری به شمار می‌رود و به انسان کمک می‌کند تا با ویژگی‌های طبیعی و انسانی و روابط بین آن‌ها در محیط آشنا شود و از آن‌ها برای بهبود زندگی استفاده کند. **😊** جغرافیا بدون شناخت ویژگی‌های طبیعی و انسانی و درک روابط میان این دو، مفهومی نخواهد داشت.

← جغرافیا علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط است.

😊 مهم‌ترین هدف دانش جغرافیا، کمک به انسان برای بهتر زندگی کردن است.

ارتباط بین علوم و فنون مختلف جغرافیا و شاخه‌های آن

جغرافیا با کمک گرفتن از سایر علوم به سؤالات خود پاسخ می‌دهد.

علم جغرافیا از یافته‌های علوم دیگر استفاده کرده و با یک دید همه‌جانبه بررسی‌ها و مطالعات خود را در مورد پراکندگی پدیده‌ها و روابط بین آن‌ها انجام می‌دهد، در واقع رابطه جغرافیا و سایر علوم، دوسویه است و در یک جریان دوطرفه از داده‌ها و یافته‌های یکدیگر استفاده می‌کنند.

😊 با دقت به مدل کتاب در صفحه ۳ متوجه می‌شویم، شاخه‌های دانش جغرافیا بخشی از اطلاعات خود را از سایر رشته‌های علوم به دست می‌آورند؛ مثلاً جغرافیای زیستی از شاخه‌های جغرافیای طبیعی است که بخشی از اطلاعات خود را از زیست‌شناسی کسب می‌کند و یا کارتوگرافی (نقشه‌کشی) از فنون جغرافیایی است که بخشی از اطلاعات خود را از هندسه به دست می‌آورد.

⚠️ حتماً شکل کتاب که مربوط به ارتباط جغرافیا و سایر رشته‌های علوم است را با دقت بخوانید.

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا } ۱- مکان
} ۲- روابط متقابل انسان با محیط

۱- مکان

به محل معین یا جایی گفته می‌شود که فعالیت‌های انسان در آن شکل می‌گیرد. مثل: خانه، مدرسه، مزرعه و ...

نکته: در هر مکان پدیده‌های مختلفی وجود دارد که بر یکدیگر تأثیر می‌گذارد و از هم تأثیر می‌پذیرد و این روند به صورت جریانی پیوسته در مکان ادامه دارد که نتیجه آن تغییر شکل مکان‌ها خواهد بود.

مثال: در یک روستا، خاک، آب و ... بر نوع اشتغال تأثیر می‌گذارند.

⚠️ به عوارض طبیعی و یا انسان‌ساخت که به صورت واقعیت‌ها و یا رویدادهای جغرافیایی قابل مشاهده و محسوس باشند، پدیده گفته می‌شود. مانند خاک و نیروی انسانی

۲- روابط متقابل انسان با محیط

⚠️ انسان و محیط، دو عامل مهم در علم جغرافیا هستند و محیط طبیعی، مجموعه‌ای متعادل است.

هوش و استعداد انسان از یک طرف و در اختیار داشتن فناوری‌های جدید از طرف دیگر، میزان دسترسی انسان به محیط را افزایش داده است و سبب شده است که انسان در محیط طبیعی تأثیر بگذارد.

محیط جغرافیایی از تعامل بین محیط طبیعی و محیط انسانی به وجود می‌آید.

مراحل پژوهش جغرافیایی

- ۱- طرح سؤال و بیان مسئله
 - ۲- تدوین فرضیه
 - ۳- جمع‌آوری اطلاعات
 - ۴- پردازش اطلاعات
 - ۵- نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها
- شامل ۵ مرحله است:

حتماً نام مراحل و شماره مقابل آن‌ها را، به خاطر بسپارید.

گام اول: طرح سؤال و بیان مسئله: پژوهشگر ابتدا باید مسئله‌ای را که در ذهنش پدید آمده است را به صورت واضح، روشن و به شکل سؤالی بیان کند.

نکته: بیان مسئله نباید به شکل جملات خبری، کلی و نامعلوم باشد.

اهمیت مسئله مورد تحقیق در این مرحله بیان می‌شود.

نکته: پژوهشگر با مطالعه پیشینه و نتایج پژوهش دیگران، نسبت به موضوع مورد تحقیق، اطلاعات بیشتری پیدا می‌کند و پی خواهد برد که سؤال موردنظر او، قبلاً مطرح شده است یا خیر؟

گام دوم: تدوین فرضیه: فرضیه، پیشنهادها و خبرهای اولیه‌ای هستند که پژوهشگر ارائه می‌کند. در واقع پاسخ پیشنهادی و حدسی اندیشمندان محقق به سؤال تحقیق است.

فرضیه‌سازی از مراحل حساس پژوهش است، زیرا:

✓ فرضیه‌ها، نقش راهنمای پژوهش را دارند.

✓ فرضیه‌ها می‌توانند به فعالیت‌های پژوهشگر جهت بدهند.

✓ فرضیه‌های یک پژوهشگر، سطح دانش، تجربیات و سوابق پژوهشی او را مشخص می‌کند.

گام سوم: جمع‌آوری اطلاعات:

الف) روش کتابخانه‌ای: در تمام پژوهش‌های علمی، مورد استفاده قرار می‌گیرد و تصاویر ماهواره‌ای، عکس‌های هوایی، نقشه، نرم‌افزارهای رایانه‌ای، کتاب و اطلس‌ها و آمارنامه‌ها از جمله منابع کتابخانه‌ای هستند.

ب) روش میدانی: پژوهشگر با برقراری ارتباط مستقیم با مکان مورد مطالعه به جمع‌آوری اطلاعات می‌پردازد. پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده از منابع میدانی هستند.

گام چهارم: پردازش اطلاعات: در این مرحله، اطلاعات غیرضروری حذف می‌شوند و اطلاعات مرتبط با پژوهش حفظ و نگهداری می‌شوند.

گام پنجم: نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها: آخرین مرحله است. پژوهشگر با تجزیه و تحلیل، پاسخ مسئله پژوهش را پیدا می‌کند.

نکته: در این مرحله یا پژوهشگر توانسته است با ارائه دلایل علمی و منطقی، فرضیه خود را تایید کند که نتیجه آن، ارائه پیشنهاد یا طرح سؤال جدید خواهد بود و یا فرضیه با شکست مواجه شده است. در این صورت پژوهشگر نباید دلسرد و ناامید شود و پژوهش خود را بیهوده بنهد؛ چون با انجام پژوهش خود توانسته به دیگران کمک نماید و از طرح دوباره مسئله جلوگیری نماید و به کسانی که با این سؤال مواجه شده‌اند، پاسخ دهد.

درس ۳: موقعیت جغرافیایی ایران

موقعیت جغرافیایی هر کشور، از دو نظر قابل مطالعه است: **۱) موقعیت ریاضی یا مطلق** **۲) موقعیت نسبی**

نکته: محل قرارگرفتن هر پدیده در سطح کره زمین، موقعیت جغرافیایی آن پدیده است.

موقعیت ریاضی یا مطلق

هر پدیده یا مکانی که می‌شناسیم، موقعیت ریاضی‌ای دارد که فقط متعلق به آن پدیده است.

😊 محل نشستن شما در کلاس درس، موقعیت ریاضی شما را در کلاس نشان می‌دهد.

نکته: محل دقیق هر پدیده یا مکان، با توجه به طول و عرض جغرافیایی، موقعیت مطلق یا ریاضی آن محل است.

موقعیت ریاضی ایران

ایران در جنوب منطقه معتدله شمالی و عرض جغرافیایی ۲۵ تا ۳۹ درجه شمالی و در ۴۴ تا ۶۳ درجه طول شرقی قرار گرفته است.

گسترش ایران در عرض‌های جغرافیایی سبب تنوع آب‌وهوایی کشور و در نتیجه، تنوع تولیدات کشاورزی، محیط زیست و پیشرفت کشور شده است.

موقعیت نسبی

همه پدیده‌ها، موقعیت نسبی دارند. موقعیت نسبی هر کشور، محل قرارگیری آن کشور را نسبت به سایر کشورها، دریاها، تنگه‌ها، کانال، خلیج‌ها و منابع اقتصادی نشان می‌دهد.

😊 محل نشستن شما نسبت به میز معلم یا پنجره کلاس، موقعیت نسبی شما را در کلاستان نشان می‌دهد.

نکته

محل قرارگیری هر مکان، نسبت به پدیده‌های طبیعی یا انسانی پیرامون خود را موقعیت نسبی آن مکان می‌گویند.

موقعیت نسبی ایران

مجاورت ایران با خلیج فارس و تنگه هرمز سبب شده است تا ایران از موقعیت نسبی ممتازی برخوردار باشد، زیرا:

۱) خلیج فارس در گذشته، به دلیل برقراری ارتباط میان سه قاره آفریقا، آسیا، اروپا و امروزه به دلیل آن که حلقه‌ای از زنجیره حمل‌ونقل کالا و نفت است، دارای اهمیت می‌باشد.

۲) بزرگ‌ترین منبع انرژی جهان است؛ زیرا حدود ۶۶ درصد نفت جهان و ۲۸ درصد ذخایر گاز طبیعی جهان را در خود جای داده است.

۳) درآمدها و دلارهای ناشی از صدور و فروش نفت خام سبب شده تا منطقه خلیج فارس یکی از کانون‌های ثروتمند جهان باشد و بازار مصرف بزرگ در این منطقه، سبب جلب توجه صادرکنندگان صنعتی و غیرصنعتی به این منطقه شده است.

۴) خلیج فارس در مرکز و قلب ناحیه جغرافیایی و سیاسی جهان اسلام است، به همین دلیل دارای ارزش فرهنگی و سیاسی است.

مجموعه این ارزش‌ها سبب شده است تا قدرت‌های جهانی متوجه خلیج فارس باشند، زیرا تسلط بر تمام یا یکی از این ارزش‌ها می‌تواند موازنه قدرت را در جهان تغییر دهد.

تنگه هرمز:

آبراهه هلالی‌شکلی است که آب‌های آزاد اقیانوس هند و دریای عمان را به خلیج فارس متصل می‌کند.

- ۱- دروازه خروجی نفت خلیج فارس است.
 - ۲- گذرگاه تجاری مهم جهان است.
 - ۳- آب‌های آزاد، اقیانوس هند و دریای عمان را به خلیج فارس متصل می‌کند.
- مهم‌ترین تنگه راهبردی (استراتژیک) جهان است، زیرا:

دریای عمان:

این دریا به دلیل مجاورت به آب‌های آزاد نظیر دسترسی به اقیانوس هند و داشتن سواحل با قابلیت‌های دفاعی، هم از نظر اقتصادی و هم از نظر نظامی، اهمیت بسیاری دارد.

دریای خزر:

بزرگ‌ترین دریاچه جهان است که به دلیل داشتن منابع نفت و گاز، تولید خاویار، دسترسی به بازار مصرف کشورهای آسیای میانه از موقعیت نسبی بالایی برخوردار است.

مرزهای سیاسی

تعریف مرز: مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی هر کشور از کشور همسایه است و نشان می‌دهد سرزمین یک کشور تا کجا امتداد دارد.

نکته: ایران کشور وسیعی است که حدود ۸۷۵۵ کیلومتر مرز مشترک سیاسی، با همسایگانش دارد و جزء کشورهای پرمسایه است و با ۱۵ کشور، مرز خشکی یا آبی دارد. طولانی‌ترین مرز را با عراق و کوتاه‌ترین مرز را با ارمنستان دارد.

امکان دسترسی یک کشور با تمام کشورهای جهان از طریق مرزهای هوایی برقرار می‌شود.

چرا راه‌های آبی امکان روابط بازرگانی بیشتری را فراهم می‌کند؟

مجاورت با دریا و دریاچه‌ها امکان دسترسی به خطوط دریایی را فراهم می‌کند. کشور ما، از جمله کشورهایی است که از طریق راه‌های آبی با کشورهای جهان در ارتباط است. دسترسی به آب‌های آزاد برای هر کشور:

۱) امکان ارتباط با سایر نقاط جهان را فراهم می‌کند.

۲) سبب دستیابی به منابع غذایی و منابع معدنی و سوخت‌های فسیلی می‌شود.

درس ۲: ناهمواری های ایران

اهمیت ناهمواری ها

با شناسایی و مطالعه ناهمواری های کنونی و بررسی سرگذشت تغییرات آن ها، می توان برای آینده برنامه ریزی دقیق تری انجام داد.

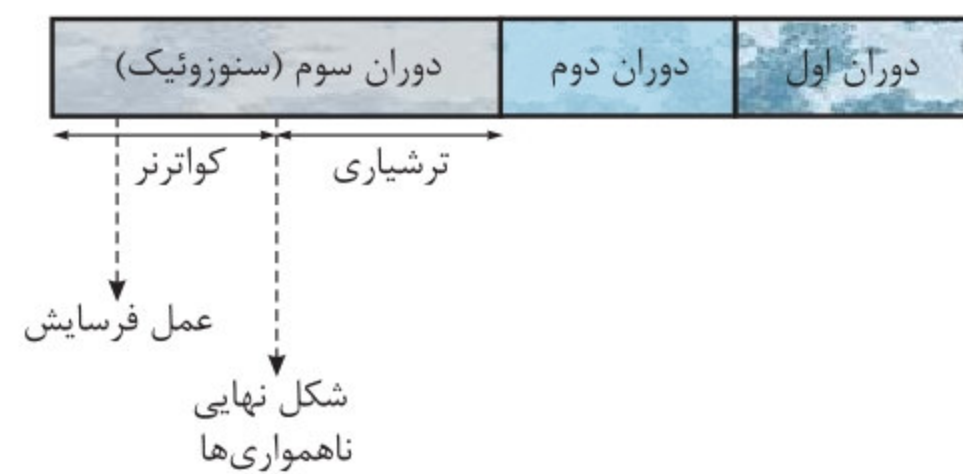
نکته بخش وسیعی از کشور ما را نواحی مرتفع کوهستانی تشکیل داده است.

! در طول تاریخ، ناهمواری ها مانع ورود مهاجمان به سرزمین ما بوده و در تشکیل اجتماعات انسانی و نوع زندگی مردم نقش داشته اند.

😊 به مثال های کتاب خوب توجه کنید.

پیدایش ناهمواری های ایران

ناهمواری های ایران بیشتر طی دوره های اول تا سوم زمین شناسی پدید آمده است. شکل امروزی ناهمواری ها مربوط به اواخر دوره سوم زمین شناسی (سنوزوئیک) است. به طوری که در دوره کواترنر از دوره سنوزوئیک، ناهمواری ها شکل نهایی پیدا کرده اند و از آن زمان به بعد تحت تأثیر عوامل فرسایشی مثل آب های روان، باد و اختلاف دما، و عملکرد انسان، تغییر شکل یافته اند.

تقسیمات ناهمواری های ایران

الف سرزمین های کوهستانی: که اغلب بیش از هزار متر از سطح دریای آزاد ارتفاع دارند.

- ۱- منطقه کوهستانی شمالی کشور (کوه های آذربایجان، تالش، البرز و شمال خراسان)
- ۲- منطقه کوهستانی غربی (زاگرس)
- ۳- منطقه کوهستانی مرکزی
- ۴- کوه های شرق و جنوب شرقی

سرزمین های کوهستانی

ب سرزمین های هموار: که شامل دشت ها و جلگه های کم ارتفاع در داخل و در سواحل کشور می شوند.

الف) سرزمین های کوهستانی

منطقه کوهستانی شمال کشور

کوه های آذربایجان: رشته کوه ارسباران و رشته کوه مرزی ایران و ترکیه (آرارات) شمال و غرب این منطقه را در بر گرفته است و دو توده آتشفشانی سهند و سبلان نیز در این منطقه دیده می شود.

کوه های تالش: این کوه ها با جهت شمالی - جنوبی، منطقه آذربایجان را از کناره دریای خزر جدا کرده است.

شیب دامنه های رشته کوه های تالش به سمت دریای خزر بیشتر است. تنگه منجیل سبب جداسدن کوه های تالش از کوه های البرز شده است.

کوه های البرز: با جهت غربی - شرقی از تنگه منجیل تا کوه های شاه کوه (تنگه خوش بیلاق) کشیده شده است. دامنه های این رشته کوه، شمالی - جنوبی است که رود های پرآب چالوس و هراز بر روی آن جریان دارد.

چین خوردگی البرز در اثر کوهزایی مواد رسوبی طی میلیون ها سال به وجود آمده است. در اثر فعالیت های آتشفشانی در دوره کواترنر، قله دماوند (بلندترین قله البرز) پدید آمده است و قله های مانند علم کوه، تخت سلیمان و توچال، علاقمندان کوهنورد را به خود جذب می کند.

نکته امروزه فعالیت های انسانی، مانند احداث جاده های ارتباطی، احداث سد ها، گسترش فعالیت های کشاورزی، گسترش شهر های پر رونق اقتصادی مثل تهران، کرج، و ... سبب شده است تا منطقه کوهستانی البرز چهره دیگری به خود بگیرد. علاوه بر فعالیت های انسانی، وجود مخاطراتی مانند ریزش و لغزش، طغیان رود ها و وقوع سیلاب ها نیز سبب ایجاد تغییرات در این منطقه کوهستانی شده است.

کوه های شمال خراسان: به شکل منظم و موازی در شمال شرقی ایران دیده می شود. از رشته کوه های مهم آن می توان، هزارمسجد، آلاداغ و بینالود در اطراف نیشابور را نام برد.

منطقه کوهستانی غربی (زاگرس)

به شکل چین خوردگی های دیواره مانند با دره های موازی که از مریوان در کردستان با جهت شمال غربی - جنوب شرقی تا شمال تنگه هرمز کشیده شده است.

دنا و زردکوه به ترتیب از قله های بلند این رشته کوه هستند.

این رشته کوه از برخورد دو صفحه شبه جزیره عربستان و صفحه اوراسیا به وجود آمده است.

! از زیباترین و فعال ترین پدیده های رشته کوه زاگرس، گنبد های نمکی است که لایه های نمک به شکل تقریباً گنبدی، بر اثر عوامل درونی و وزن مخصوص کم تر نمک، بین لایه های رسوبی قرار گرفته اند.

عوامل تغییر دهنده زاگرس در حال حاضر:

الف عوامل طبیعی (مانند فعالیت رود ها، تغییرات اقلیمی، ریزش های جوی شدید، توفان های گردوغبار)

! در شکل گیری توفان های گردوغبار علاوه بر عوامل طبیعی، عوامل انسانی نیز تأثیر دارند.

ب عوامل انسانی مانند احداث سدهای متعدد که برای جلوگیری از طغیان رود ها و تولید برق آبی و تنظیم آب مورد نیاز برای اراضی کشاورزی احداث شده است.

! سایر عوامل انسانی عبارتند از: توسعه شهر در کنار رود ها، دیوار سازی، پل سازی و پوشاندن روی رود ها و ورود فاضلاب شهری که در بعضی مواقع سبب شده است تا رود طغیان کند و از بستر خارج شود.

نکته در استان های لرستان و ایلام، طغیان رود همراه با افزایش رسوبات، سبب گسترش سیلاب دشت ها شده و مجاری رود ها را تغییر می دهد.

منطقه کوهستانی مرکزی

کوه های مرکزی ایران در داخل سرزمین مثلی شکلی قرار دارند که سه رأس آن گردنه آوج در قزوین و کوه جغتای در خراسان رضوی و قله کوه بزمان یا خضر زنده در سیستان و بلوچستان است. کوه های مرکزی ایران به دو دسته تقسیم می شوند:

۱ کوه های چین خورده که به آن ها کوه های مرکزی گفته می شود. (کرکس، شیرکوه - هزار و لاله زار از قله های بلند این رشته کوه ها هستند).

۲ توده های نفوذی آذرین که به آن ها کوه های منفرد مرکزی می گویند.

کوه های شرقی و جنوب شرقی

در جنوب استان سیستان و بلوچستان و اطراف چالاه جزموریان در کرمان، منطقه مکران واقع شده است. در این منطقه، رشته کوه های بشاگرد با ارتفاع نسبتاً کم، به شکل توده های فرسوده ای به چشم می خورند.

😊 با توجه به نقشه طبیعی کتاب، نام قله های بلند رشته کوه های ایران را به خاطر بسپارید.

ناهمواری های مریخی: در کوه های بشاگرد، فرسایش، شکل های زیبایی به شکل دره ها، چاله ها و گودال عمیق ایجاد کرده است که به آن ها ناهمواری های مریخی می گویند.

چشمه های گل فشان: در استان های هرمزگان و بلوچستان جنوبی بین منطقه مکران تا دریای عمان، چندین گل فشان وجود دارد که مانند چشمه های گلی می جوشند. علت فعالیت این چشمه های جوشان، فعالیت های زمین ساختی است.

ارزش های اقتصادی نواحی کوهستانی:

✓ دسترسی به ذخایر آب

✓ وجود معادن و ذخایر طبیعی

✓ توسعه دامپروری

✓ گسترش گردشگری و گذران اوقات فراغت

ب) سرزمین های هموار

در حد فاصل مناطق کوهستانی و گاه در درون آن ها، دشت ها و جلگه ها قرار گرفته اند.

دشت ها

دشت ها، به دو صورت شکل گرفته اند:

۱- **دشت های تراکمی** که مواد حاصل از فرسایش بین کوه ها رسوب می کنند و سطح همواری را به وجود می آورند (مثل دشت تراکمی نهاوند).

۲- **دشت‌های فرسایشی** که در نتیجه عوامل فرسایشی مثل باد و باران، ناهمواری‌ها هموار شده و دشت به وجود می‌آید مثل (دشت لوت).

نکته: پراکندگی ریزش‌های جوی، بروز توفان و خشکسالی که از نشانه‌های تغییرات اقلیمی است، سبب تغییر شکل نواحی پست داخلی ایران شده است. از طرف دیگر، بهره‌برداری‌های انسانی و تغییر کاربری اراضی و بهره‌برداری وسیع از معادن و منابع طبیعی نیز، سبب فرسایش انسانی در نواحی بیابانی داخلی دشت‌های ایران شده است.

ارزش‌های اقتصادی دشت‌ها:

- ✓ جاذبه‌های گردشگری و گذران اوقات فراغت
- ✓ استفاده از منابع انرژی پاک (خورشید، باد)
- ✓ بهره‌برداری از معادن گچ، نمک و مصالح ساختمانی

جلگه‌ها

در کنار همه دریاها و دریاچه‌ها و رودهای پرآب، جلگه‌ها به وجود می‌آیند. جلگه‌ها به دلیل حاصلخیزبودن خاکشان، جمعیت زیادی را جذب می‌کنند.

نکته: بیشتر جلگه‌های ایران در شمال، شمال غرب و جنوب غربی کشور قرار گرفته‌اند؛ زیرا وزش بادهای مرطوب غربی سبب افزایش آب رودها و حجم بیشتر آبرفت‌گذاری شده است.

عوامل تغییردهنده جلگه‌ها

عوامل تغییردهنده جلگه‌ها: حرکات دریا مانند جزر و مد، توفان‌های دریایی، جریان‌های دریایی و رودهای طغیانی که با ورود خود به دریا، آبرفت‌های فراوانی را در جلگه‌های ساحلی ته‌نشین می‌کنند، از عوامل طبیعی و فعالیت‌های انسانی مانند اسکله‌سازی، بندرسازی، احداث جاده و ... از عوامل انسانی تغییردهنده جلگه‌های ساحلی هستند.

ارزش اقتصادی جلگه‌ها:

- ✓ بهترین مکان برای کشاورزی هستند.
- ✓ در جلگه‌های ساحلی جنوبی، وجود سواحل طولانی، امکان حمل‌ونقل کالا، مسافر و پرورش ماهی را فراهم می‌کند.
- ✓ در جلگه‌های ساحلی شمالی، حمل‌ونقل و صید ماهیان خاویاری صورت می‌گیرد.
- به دلیل مجاورت دریا با جلگه‌های ساحلی، امکان صید ماهی در این سواحل فراهم شده است.
- ✓ استخراج ذخایر زغال‌سنگ، نفت و گاز که سبب جذب جمعیت در جلگه‌ها شده است.
- ✓ توسعه گردشگری و گذران اوقات فراغت
- 😊 در سواحل جنوبی، وجود جزایر متعدد از جاذبه‌های گردشگری به شمار می‌آید.

درس ۵: آب‌وهوای ایران

اصطلاح هوا

به حالت آبی و زودگذر جو، گفته می‌شود.

نکته: در هواشناسی، عناصر و عوامل به وجود آورنده هوا مانند بارش، دما و ... مورد بررسی قرار می‌گیرند.

اصطلاح آب‌وهوا

به مجموعه‌ای از عناصر غالب در یک منطقه، در زمان طولانی گفته می‌شود.

معیارهای اصلی تفاوت هوا و آب‌وهوا

هوا، بررسی حالت لحظه‌ای جو است؛ به همین دلیل درجه حرارت، میزان رطوبت و سرعت وزش باد را در زمان کوتاه مورد بررسی قرار می‌دهد؛ اما آب‌وهوا، وضعیت عناصر غالب جو را در زمان طولانی (چند سال متوالی) مورد بررسی قرار می‌دهد.

○ **کارشناسان هواشناسی، چگونه می‌توانند وضعیت هوا و تغییرات آن را برای روزهای آینده پیش‌بینی کنند؟**

«سازمان هواشناسی» با استفاده از اطلاعات روزانه فشار، رطوبت و دما نقشه‌های هواشناسی تهیه می‌کند و «کارشناسان هواشناسی» با کمک نقشه‌های هواشناسی، تصاویر پی‌درپی

ماهواره‌ای، وضعیت توده‌های هوا را پس از شکل‌گیری از مراکز کم‌فشار و پرفشار و بررسی سرعت و جهت حرکت آن‌ها می‌توانند وضعیت هوا را برای چند روز آینده پیش‌بینی کنند.

- ۱- موقعیت جغرافیایی
- ۲- ارتفاع و جهت کوهستان‌ها
- ۳- نفوذ توده‌های هوایی

۱- موقعیت جغرافیایی

مهم‌ترین عوامل ناشی از موقعیت جغرافیایی عبارت‌اند از:

- الف) عرض جغرافیایی
- ب) قرارگرفتن ایران در کمربند پرفشار جنب‌حاره‌ای
- پ) نزدیکی به دریاها و دوری از دریاها و منابع رطوبتی

الف) عرض جغرافیایی

استان‌های شمالی ایران مانند (آذربایجان غربی و شرقی) به دلیل قرارگرفتن در عرض‌های بالای جغرافیایی و دریافت اشعه مایل خورشید، نسبت به استان‌هایی که در مرکز و جنوب کشور قرار گرفته‌اند، سردتر هستند و مقدار تابش کم‌تری را دریافت می‌کنند؛ به همین دلیل به طور میانگین، میزان دما از شمال به جنوب کشور، افزایش پیدا می‌کند.

ب) قرارگرفتن ایران در کمربند پرفشار جنب‌حاره‌ای

در اطراف خط استوا به دلیل گرم بودن هوا و صعود آن، کمربند کم‌فشار حاره‌ای تشکیل می‌شود؛ به همین دلیل نواحی اطراف خط استوا، آب‌وهوای گرم و مرطوب دارند. اما در اطراف مدار رأس‌الجدی و رأس‌السرطان به دلیل سنگینی و فرونشینی هوا، کمربند پرفشار جنب‌حاره‌ای تشکیل می‌شود و این نواحی نسبت به نواحی اطراف استوا دارای آب‌وهوای گرم و خشک هستند.

نکته: مهم‌ترین کمربندهای خشک و بیابانی کره زمین در اثر نزدیکی با پرفشار جنب‌حاره‌ای به‌وجود آمده است.

نکته: کشور ما داخل این کمربند قرار دارد.

نکته: پرفشار جنب‌حاره در تابستان به داخل کشور نفوذ می‌کند و مانع ریزش باران در دوره گرم سال می‌شود.

😊 شکل مربوط به گردش عمومی هوا که در کتاب است را با دقت ببینید.

فاصله از منابع رطوبتی و دریاها

در سواحل شمالی، مجاورت با دریای خزر، سبب افزایش بارش می‌شود و در سواحل جنوبی به دلیل عدم امکان صعود هوای مرطوب، بارش بسیار ناچیز است و هوا شرجی است. در نواحی داخلی به دلیل دوری از منابع رطوبتی هوا خشک است و اختلاف دما زیاد است.

۲- میزان ارتفاع و جهت کوهستان‌ها

براساس قانون ارتفاع با افزایش هر ۱۰۰۰ متر ارتفاع از سطح زمین، به طور میانگین 6°C از دمای هوا کاهش می‌یابد؛ به همین دلیل، در نواحی کوهستانی کشور، آب‌وهوا سردتر از نواحی کم‌ارتفاع است.

نکته: رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس در پراکندگی بارش نقش مهمی دارند.

دامنه‌های شمالی البرز و دامنه‌های غربی زاگرس بارش بیشتری دریافت می‌کنند.

۳- ورود توده‌های هوا به کشور

تعریف توده هوا: حجم بزرگی از هوا است که ویژگی فیزیکی آن (دما - رطوبت) در سطح افقی در صدها کیلومتر، تقریباً همسان است.

توده‌های نفوذی به ایران

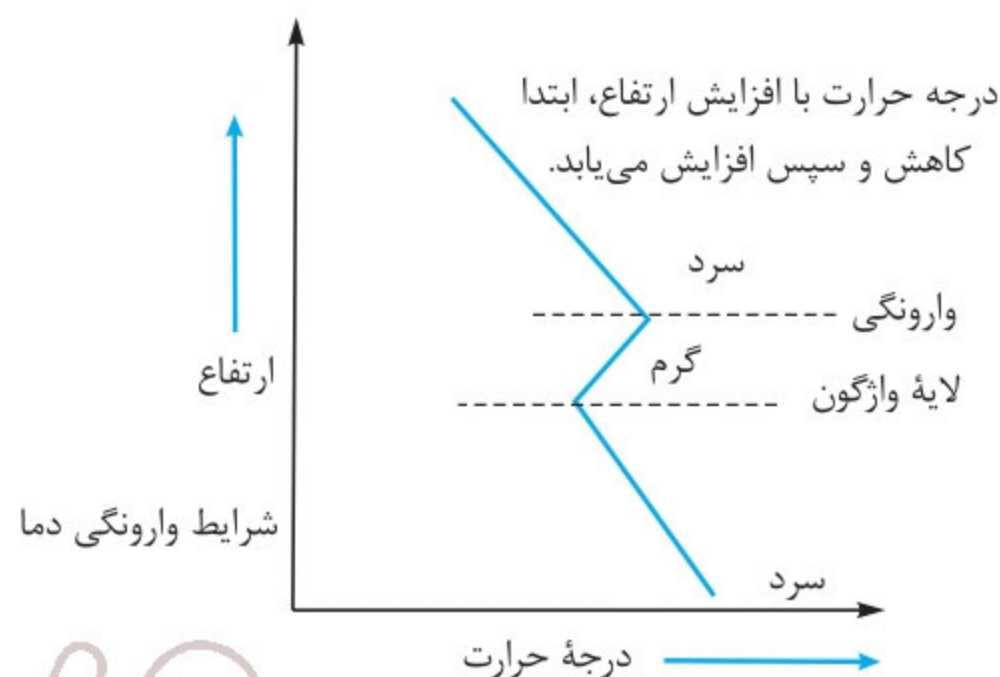
الف) توده‌های هوایی که در فصل سرما به ایران وارد می‌شوند: مرطوب غربی - سودانی - سرد و خشک سیبری

ب) توده‌های هوایی که در فصل گرما به ایران وارد می‌شوند: گرم و خشک و مرطوب موسمی

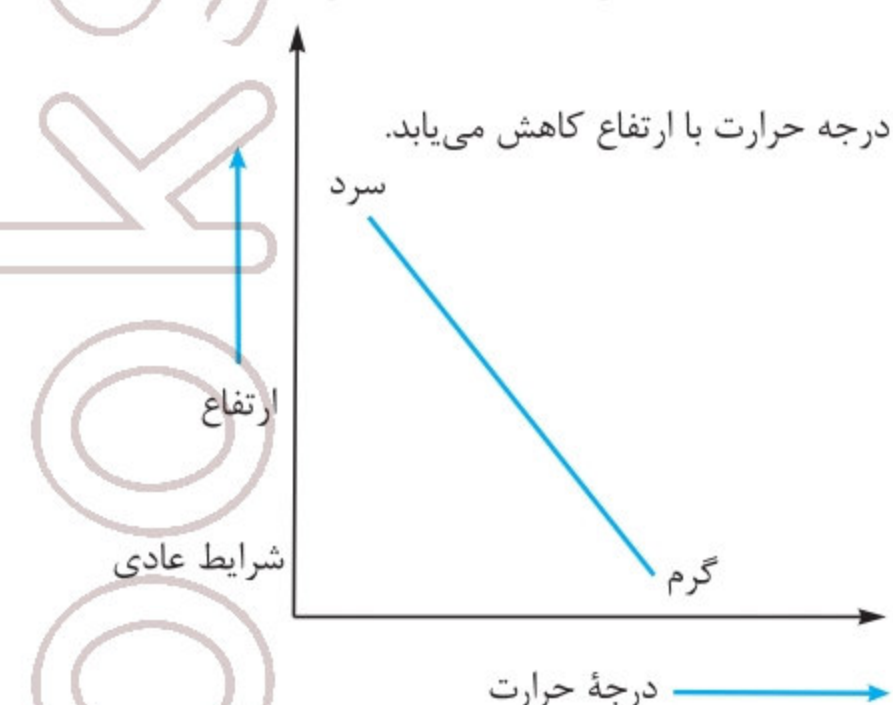
نکته: توده هوای مرطوب غربی عامل ریزش برف و باران و تأمین آب در کشور است و در شمال غربی، رطوبت دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس را به کشور منتقل می‌کند.

✓ توده هوای سودانی، رطوبت دریای سرخ را به غرب کشور منتقل می‌کند.

وارونگی دما: معمولاً در فصل سرد سال اگر با افزایش ارتفاع، دمای هوا به طور ناگهانی افزایش یابد، وارونگی دما (شرایط غیرعادی جو) یا پایداری هوا رخ می‌دهد. در چنین حالتی، هوای سرد و سنگین در سطح زمین قرار می‌گیرد و اجازه نمی‌دهد آلودگی به طرف بالا حرکت کند و در نتیجه میزان آلاینده‌ها به‌خصوص در هوای شهرهای بزرگ افزایش می‌یابد.

⚠ در شرایط وارونگی حرکت صعودی و جابه‌جایی هوا صورت نمی‌گیرد.

⚠ در شرایط عادی، جابه‌جایی و حرکت صعودی هوا صورت می‌گیرد.

بحران ریزگردها: شامل گرد و غباری است که وارد هوا می‌شود. **محدوده جغرافیایی این پدیده:** کشورهای ایران، عراق، ترکیه، کویت و عربستان هستند. **عوامل ایجادکننده این پدیده:** کاهش ریزش‌های جوی، خشک شدن باتلاق‌ها، مدیریت ضعیف منابع آب در این مناطق. **نتایج ناشی از این پدیده:** موجب عفونت‌های ریوی و اختلالات تنفسی در انسان، آسیب به جنگل‌های زاگرس و کاهش میزان تولید محصولات کشاورزی و میدان دید می‌شوند. **راه‌های مقابله با آن:** احیای تالاب‌ها، تأمین حقایق رودخانه‌های منطقه، اجرای طرح مهار بیابان، تغییر در شیوه کشت و مدیریت صحیح آب در کشاورزی، صنعت و آب شرب شهری و روستایی، و توجه برنامه‌ریزان و مسئولان به بعد مکانی، در تصمیم‌گیری‌های خود برای حفاظت از منابع طبیعی و ملی کشور.

درس: منابع آب ایران

موارد مصرف آب در کشور

- ۱- در بخش کشاورزی (۹۲٪)
 - ۲- در مصارف شهری و روستایی (۶٪)
 - ۳- صنعت (۲٪)
- بیشترین مصرف آب به ترتیب:

⚠ اگر بر روی نقشه ایران، خط عمودی را از تهران به بوشهر رسم کنیم، متوجه خواهیم شد، به دلیل نفوذ بادهای مرطوب و مجاورت با دریای خزر بیشتر بارش‌ها در نیمه شمالی و غرب کشور صورت می‌گیرد.

آب قابل دسترس

○ در فصول سرد سال، ریزش برف و باران به‌صورت جریان آب رودها، منابع آب کشور را تغذیه می‌کند.

○ در فصول گرم سال، آب‌های فرورفته در زمین به صورت چشمه، چاه و قنات، آب مورد نیاز ما را تأمین می‌کنند.

📌 **نکته:** آب موجود در کشور ما، از طریق ریزش‌های جوی تأمین می‌شود.

✔ توده هوای سرد و خشک سیبری، سبب سرما و خشکی هوا در شمال شرقی ایران و موجب بارش در سواحل خزر می‌شود.

✔ توده هوای گرم و خشک، از جنوب غربی و از عربستان وارد کشور می‌شود و دمای هوا را افزایش می‌دهد.

✔ توده هوای مرطوب موسمی، از جنوب شرقی ایران به کشور وارد می‌شود و چون منشأ شکل‌گیری آن اقیانوس هند است، سبب باران‌های سیلابی در جنوب شرق ایران می‌شود.

انواع آب‌وهوا

آب‌وهوای گرم و خشک: ویژگی‌ها: بارش کم، خشکی هوا، اختلاف شدید دما، فقر پوشش گیاهی، تبخیر و تعرق زیاد

آب‌وهوای کوهستانی: ویژگی‌ها: افزایش بارندگی، کاهش دما با افزایش ارتفاع، میانگین دمای پایین، بارندگی اغلب به صورت برف

آب‌وهوای گرم و شرجی: ویژگی‌ها: بارندگی کم، رطوبت نسبی بالا، میانگین دمای سالیانه بالا.

آب‌وهوای معتدل خزری: بارندگی زیاد، اعتدال دما در طول سال، پوشش گیاهی غنی

⚠ دما، بارش و فشار هوا از مهم‌ترین داده‌های هواشناسی هستند که در ایستگاه‌های هواشناسی سینوپتیک، هم‌زمان و با دستگاه‌های دماسنج، باران‌سنج (رطوبت‌سنج)، فشارسنج اندازه‌گیری می‌شوند.

۱- عامل پرفشار جنب‌حاره‌ای

۲- جهت رشته‌کوه‌ها

۳- دوری از دریاها و منابع رطوبتی در سطح کشور

علت به وجود آمدن بیابان‌ها در ایران

📌 **نکته:** بیابان طبس در اثر دوری از منابع رطوبتی به وجود آمده است.

بیابان لوت	دشت کویر
✔ از خشک‌ترین بیابان‌های ایران و یکی از گرم‌ترین مناطق کره زمین است.	✔ یکی از بزرگ‌ترین کویرهای جهان است.
✔ حدود ۸۰ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد.	✔ ۶۰ هزار کیلومتر مربع مساحت دارد.
✔ در جنوب شرق ایران قرار دارد.	✔ بخش وسیعی از دشت کویر، بیابان واقعی است.
✔ به دلیل قرارگیری در منطقه فشار زیاد جنب‌حاره‌ای کم‌تر از ۳۰ میلی‌متر باران دارد.	✔ میانگین بارش سالانه آن کم‌تر از ۵۰ میلی‌متر است.
✔ بیابان لوت در روز ۲۷ تیرماه ۱۳۹۵ به عنوان اولین اثر طبیعی ایران در فهرست میراث جهانی یونسکو قرار گرفت.	⚠ در بخش‌هایی از بیابان، نمکزارهای پف‌کرده‌ای دیده می‌شود که به دلیل تبخیر شدید به وجود آمده است. به این نمکزارها کویر می‌گویند.

تأثیر آب‌وهوا بر روی زندگی ما: آب‌وهوا بر نوع کشاورزی، گردشگری، معماری، سیستم‌های حمل‌ونقل، فعالیت‌های نظامی، سلامتی انسان و حتی بر نوع لباس‌پوشیدن و انتخاب نوع مسکن مؤثر است.

⚠ در گذشته مردم هنگام ساخت خانه‌های خود به اثر اقلیم (آب‌وهوا) بر ساختمان و محیط توجه می‌کردند و به همین دلیل در خانه‌ها دارای آسایش بودند و انرژی کم‌تری مصرف می‌کردند.

⚠ برای کاهش سوانح جاده‌ای، توجه به اقلیم و پیش‌بینی وضع هوا راهکار بسیار مناسبی است. ریزش برف سنگین، سقوط بهمن، وقوع سیل، یخبندان و پدیدآمدن مه، از مهم‌ترین سوانح جاده‌ای هستند.

⚠ جغرافیای پزشکی در زمینه پراکندگی تأثیرات عوامل محیطی بر سلامت انسان را مطالعه می‌کند.

⚠ فعالیت نیروهای نظامی از اردیبهشت تا مهرماه، در استان‌های جنوب غرب و جنوب کشور به دلیل افزایش دما و رطوبت با مشکلات زیادی همراه است.

مشکلات محیط زیستی ناشی از تغییر وضعیت آب‌وهوایی: آلودگی هوا و وارونگی دما، بیابان‌زایی، خشکسالی و افزایش دما و بحران ریزگردها از این قبیل مشکلات هستند.

ویژگی‌های رودهای ایران

- آبدهی رودهای ایران در اوایل بهار بیشتر می‌شود، چون بیشترین بارندگی‌ها در کشور ما، اواخر فصل پاییز تا اوایل بهار صورت می‌گیرد.
- با توجه به وضعیت ناهمواری‌ها و جهت آن‌ها هر چه از غرب به سمت شرق کشور پیش برویم، مقدار آب رودها کم‌تر می‌شود.
- رودهایی که از کوهستان‌های بلند و برف‌گیر تغذیه می‌شوند، دائمی هستند. اگر این رودها در نواحی مرطوب جریان یابند، مقدار آب آن‌ها بیشتر خواهد شد.
- رودهایی که در مناطق نسبتاً خشک کشور جریان می‌یابند، طغیانی، تصادفی و اتفاقی هستند. (مقدار آب آن‌ها در سال‌های مختلف، متفاوت است.)

کانون‌های آبگیر

- به مکان‌هایی از مناطق کوهستانی گفته می‌شود که بخشی از آب رودها را تأمین می‌کند.
- نکته:** کانون‌های آبگیر در حد فاصل حوضه‌های آبریز قرار دارند و بر خط تقسیم آب‌های محلی منطبق هستند.
- رودهایی که از کانون‌های آبگیر سرچشمه می‌گیرند، معمولاً در جهت‌های مختلف جریان پیدا می‌کنند.

انواع کانون‌های آبگیر

۱) کانون‌های آبگیر دائمی

ویژگی‌ها:

- بیش از ۵۰۰ میلی‌متر بارش دارند.
- حداقل در هشت ماه از سال بارش خواهند داشت.

۲) کانون‌های آبگیر فصلی

ویژگی‌ها:

- ذخیره برف خود را در فصول سرد تا ابتدای ماه‌های گرم سال حفظ می‌کنند.

۳) کانون‌های آبگیر اتفاقی

ویژگی‌ها:

- بارش‌های کوتاه و اتفاقی، در کوهستان‌های نزدیک به مناطق گرم و خشک، کانون‌های آبگیر موقتی را به وجود می‌آورند.

حوضه آبریز

به محدوده‌ای گفته می‌شود که با توجه به شکل زمین و شیب ناهمواری‌ها، آب‌های جاری را به سوی پایین‌ترین نقطه آن، هدایت می‌کند.

انواع حوضه‌های آبریز

۱) حوضه آبریز خارجی: یعنی مساحتی از کشور که آب رودهای آن به دریا‌های اطراف می‌ریزد اما در طول مسیر مورد استفاده قرار می‌گیرند.

مانند حوضه‌های آبریز دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان

۲) حوضه آبریز داخلی: یعنی مساحتی از کشور که تمام آب آن‌ها در کشور جریان دارد و وارد دریاچه‌های داخلی می‌شود.

مانند حوضه‌های آبریز دریاچه ارومیه، فلات مرکزی، جازموریان، دشت کویر و لوت

دریاها و دریاچه‌های ایران

- در شمال، دریای خزر از طریق کانال دن - ولگا، سبب ارتباط ما با دریای سیاه می‌شود.
- در جنوب، خلیج فارس و دریای عمان، که از طریق دریای عمان به اقیانوس هند مرتبط می‌شویم.

دریای خزر، دریایی مشترک با همسایگان

این دریا از شمال به جنوب کشیده شده است. از بقایای دریای عظیم تتیس است که حدود ۶۰ میلیون سال پیش از بقیه آب‌های قدیمی جدا ماند و امروزه به شکل بزرگ‌ترین دریاچه جهان درآمد است که به دلیل وسعت زیاد به آن دریا می‌گویند.

نکته: در حال حاضر به نام دریای خزر و در نقشه‌های خارجی به نام کاسپین خوانده می‌شود.

نام‌های قدیمی دریای خزر: مازندران، کاسپین، قزوین، گرگان، طبرستان، هیرکانی و دیلم بوده است.

نکته: سطح آب دریای خزر ۲۸ متر پایین‌تر از سطح آب‌های آزاد است.

دریای خزر از دو چاله تشکیل شده است و دنباله رشته‌کوه‌های قفقاز آن را به دو بخش تقسیم کرده است.

نکته: رود ولگا و اورال از شمال و سفیدرود و هراز از جنوب، اترک و گرگان از شرق و ارس و کورا از غرب به این دریا می‌ریزند.

تجارت دریایی

بهره‌برداری از منابع نفتی

گردشگری، صید ماهی به ویژه ماهیان خاویاری

ایران، جمهوری آذربایجان، روسیه، قزاقستان و ترکمنستان کشورهای همسایه دریای خزر هستند.

خلیج فارس، مسیر دریایی ایرانیان برای همکاری جهانی

پیشروی آب اقیانوس هند از طریق دریای عمان و تنگه هرمز به دره‌های زاگرس شمالی، خلیجی هلالی‌شکل در جهت شرقی - غربی به وجود آورده است که به آن خلیج فارس یا دریای پارس می‌گویند.

نکته: کارون، کرخه، دالکی و مند از رودهای پرآبی هستند که به خلیج فارس می‌ریزند. کارون پرآب‌ترین و تنها رود قابل کشتیرانی ایران است.

به خلیج‌های کوچک سواحل خلیج فارس خور می‌گویند؛ مثل خور موسی

جزایر خارک، لاوان، کیش، فرور، تنب بزرگ و تنب کوچک، ابوموسی، هنگام، لارک، هرمز از جزایر ایرانی خلیج فارس هستند.

نکته: جزیره قشم بزرگ‌ترین جزیره ایران در خلیج فارس است.

تجارت دریایی

وجود منابع عظیم نفت و گاز در بستر آن

انواع ماهی و میگو

صید و پرورش مروارید

نکته: تنگه هرمز، محل اتصال خلیج فارس به دریای عمان و یکی از مهم‌ترین مکان‌های نظامی جهان است.

دریای عمان: ایران به اقیانوس راه دارد

دریای عمان (مَگْران)، بخشی از آب‌های اقیانوس هند است که به وسیله تنگه هرمز از خلیج فارس جدا می‌شوند. این دریا بین ایران، عمان و پاکستان مشترک است.

وجود ویژگی‌ها و قابلیت‌های منحصر به فرد؛ مانند جنس ساحل، عمق بسیار خوب، عدم نیاز به استفاده از آبراه

امکان دسترسی به همه آب‌های آزاد جهان

حمل و نقل کالا و مسافر از طریق راه دریایی

ایجاد مشاغل گوناگون نظیر صیادی، پرورش ماهی و میگو

آلودگی دریاها

ورود مستقیم یا غیرمستقیم هرگونه ماده یا انرژی به محیط زیست دریایی که سبب کاهش تولید و کاهش رشد و نمو جانداران می‌شود و بر سلامت انسان و بهداشت آبریان اثرات سوء می‌گذارد، آلودگی در دریاها نامیده می‌شود.

مهم‌ترین آلاینده‌هایی که دریا‌های ایران را تهدید می‌کنند

۱) فاضلاب‌های شهری - صنعتی - کشاورزی

۲) زباله‌های جامد (مثل پلاستیک)

۳) آلاینده‌های شیمیایی (مواد آلی، معدنی، رادیواکتیو)

۴) استخراج و حمل و نقل نفت

۵) ورود کودها و سموم شیمیایی مصرف‌شده در زمین‌های کشاورزی

دریاچه‌های ایران ۱- دریاچه‌های دائمی (مثل ارومیه، زریبار، پریشان، مهارلو)

از نظر زمانی ۲- دریاچه‌های فصلی (مثل مسیله، نیریز، هامون، جازموریان)

دریاچه ارومیه

بزرگ‌ترین دریاچه ایران است.

این دریاچه به نام‌های چیچست، کبودان نیز نامیده می‌شده است.

تلخه‌رود از شرق، باراندوزچای از غرب و سیمینه‌رود و زرینه‌رود از جنوب به این دریاچه وارد می‌شوند.

نکته: عمیق‌ترین نقطه این دریاچه در شمال غربی آن است.

و جزایر کبودان، اشک داغی، آرزو و اسپيرو از جزایر مهم آن هستند.

دلایل اهمیت

۱ وجود جزایر متعدد که محل سکونت انواع پرندگان مهاجر است.

۲ در اطراف دریاچه، املاح و رسوباتی است که برای درمان امراض پوستی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۳ آب دریاچه سبب اعتدال آب‌وهوای منطقه شده است.

چون رودهایی که به این دریاچه وارد می‌شوند، از لایه‌های نمکی عبور می‌کنند، آب این دریاچه بسیار شور است و آرمیا تنها موجود زنده‌ای بود که در این دریاچه زندگی می‌کرد، اما از وقتی آب دریاچه کاهش پیدا کرد، تقریباً دیگر موجود زنده‌ای در آن زندگی نمی‌کند.

دلایل کاهش آب دریاچه ارومیه

۱ گرم‌شدن عمومی هوا

۲ کاهش بارش در حوضه آبریز دریاچه

۳ برداشت بی حساب آب از چاه‌های اطراف دریاچه

۴ تغییر کشت از محصولاتی که به آب کم‌تری نیاز داشته‌اند به محصولاتی که کشت آن‌ها به آب زیادی احتیاج دارد.

۵ احداث سدهای متعدد، وجود موانع برهم‌زننده چرخه آب

درس ۷: ویژگی‌های جمعیت ایران

جغرافی دانان در مطالعه پراکندگی جمعیت، عوامل طبیعی و انسانی را مورد توجه قرار می‌دهند.

عوامل تأثیرگذار در پراکندگی جمعیت

الف عوامل طبیعی: دسترسی به آب و خاک حاصلخیز، شیب مناسب، آب‌وهوای مناسب

ب عوامل انسانی: دسترسی به حمل‌ونقل و ارتباطات، سرمایه و فناوری، ایجاد مراکز رفاهی، پیشینه و سابقه تاریخی مناسب

رشد جمعیت

نرخ افزایش جمعیت نسبت به سالیان قبل را رشد جمعیت می‌گویند. عامل طبیعی زادوولد و مهاجرت، از عوامل تأثیرگذار در رشد جمعیت هستند.

تقسیم‌بندی رشد جمعیت:

الف رشد طبیعی = رشد مطلق

الف رشد طبیعی: متخصصان برای دستیابی به میزان افزایش و کاهش جمعیت، رشد طبیعی جمعیت را براساس فرمول (مدل ریاضی) زیر محاسبه می‌کنند:

$$\times 100 = \frac{\text{میزان مرگومیر} - \text{میزان موالید}}{\text{کل جمعیت همان سال}} = \text{رشد طبیعی جمعیت}$$

اگر میزان موالید ایران در سال ۱۳۹۲ بیش از ۱,۴۰۰,۰۰۰ نفر و رقم مرگومیر آن ۳۴۰/۹۹۰ نفر باشد، میزان رشد طبیعی ایران چند درصد است؟

$$\% ۱/۳۷ = \frac{۱,۴۰۰,۰۰۰ - ۳۴۰,۹۹۰}{۷۷,۱۸۹,۶۶۹} \times ۱۰۰ = \text{رشد طبیعی جمعیت}$$

نکته: در بعضی از کشورها، رشد طبیعی از ۳/۵ درصد بیشتر است. در این کشورها رقم موالید افزایش یافته است و در بعضی دیگر رشد طبیعی جمعیت منفی است؛ به این معنا که رقم موالید کاهش یافته است.

رشد مطلق: اگر عامل مهاجرت را به رشد طبیعی اضافه و یا از آن کم کنیم، رشد مطلق به دست می‌آید.

$$\times 100 = \frac{\text{مرگومیر} - \text{موالید}}{\text{کل جمعیت همان سال}} = \text{رشد مطلق جمعیت}$$

قانون ۷۰: این قانون زمان دو برابر شدن جمعیت را در هر کشور نشان می‌دهد و براساس آن می‌توان پیش‌بینی‌های لازم را انجام داد.

$$\frac{۷۰}{\text{نرخ رشد جمعیت}} = \text{مدت زمان دو برابر شدن جمعیت}$$

مثال:

$$\frac{۷۰}{۱/۳۷} = ۵۱ = \text{زمان دو برابر شدن جمعیت}$$

اگر سال مورد محاسبه، سال ۱۳۹۲ باشد:

$$۱۳۹۲ + ۵۱ = ۱۴۴۳$$

در سال ۱۴۴۳ جمعیت کشور ما دو برابر خواهد شد.

ساختمان جمعیت:

در گذشته آمار جمعیت در تصمیم‌گیری برنامه‌ریزان نقش زیادی داشت، ولی امروزه علاوه بر تعداد جمعیت (آمار جمعیت) به عوامل دیگر مثل نسبت سن و جنس نیز توجه می‌کنند.

نکته: ساختمان جمعیت، ویژگی‌های قابل اندازه‌گیری جمعیت را مورد بررسی قرار می‌دهد.

چون نسبت سنی جمعیت تغییرات بیشتری دارد، متخصصان، جمعیت را براساس گروه‌های سنی دسته‌بندی می‌کنند.

اهمیت و کاربرد هرم سنی

به برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا با ساختمان سنی جمعیت بیشتر آشنا شوند و از آن برای تحقق برنامه‌های تأمین اجتماعی، بهبود وضعیت سالمندان، ارتقای سطح سلامت جامعه، امنیت ملی و ... استفاده نمایند.

تقسیم‌بندی گروه‌های سنی در هرم سنی:

کودکان و نوجوانان: بدو تولد تا ۱۴ سال

جوانان: ۱۵ تا ۲۹ سال

بزرگسالان: ۳۰ تا ۵۹ سال

سالمندان: ۶۰ سال تا +۸۵ سال

ویژگی‌های هرم سنی در ایران:

✓ کاهش رقم موالید (قاعده هرم، پهنای زیادی را نشان نمی‌دهد).

✓ افزایش نسبی تعداد بزرگسالان

✓ کاهش نسبی تعداد سالمندان

نکته: اگر وضعیت گروه‌های سنی در ایران به همین روال ادامه پیدا کند، جمعیت دچار پیری خواهد شد.

سیاست‌های جمعیتی

میزان رشد جمعیت در برنامه‌ریزی ملی کشورها نقش دارند.

در ۸۰ سال اخیر، به دلیل گسترش بهداشت و واکسیناسیون، لوله‌کشی و بهبود آب آشامیدنی، رونق صادرات نفت و واردات مواد غذایی، مرگومیر کاهش یافته است و رقم جمعیت، افزایش پیدا کرده است.

در سال ۱۳۹۰ سیاست‌های کاهش جمعیت، سبب کاهش رشد جمعیت در کشور ما شده است.

پیامدهای کاهش جمعیت در کشور: بر هم خوردن تعادل جمعیت، کاهش نیروی فعال و تضعیف نیروی دفاعی کشور

ضرورت تأمین امنیت کشور ایجاب می‌کند تا در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی مقوله تأمین نیروی دفاعی کافی برای حفظ تمامیت ارضی و حفظ حدود و ثغور مرزها و مقابله با دشمنان میهن موردنظر قرار بگیرد.

نکته: اگر سیاست کنترل جمعیت در ابعاد شدید ادامه پیدا کند، جمعیت کشور با پدیده پیری مواجه خواهد شد.

پیامدهای پیری جمعیت: اگر هرم سنی کشور به سمت سالمندی و کهنسالی حرکت کند، دسترسی به توسعه اقتصادی دشوار خواهد شد.

مهاجرت

جابه‌جایی افراد بین دو واحد جغرافیایی است. به عبارت دیگر مهاجرت زمانی است که یک سرزمین را ترک می‌کنند (مبدأ) و در سرزمین دیگر (مقصد) اسکان می‌یابند. پیشرفت فناوری و وسایل حمل‌ونقل، سبب گسترش مهاجرت شده است.

اشکال مهاجرت از قرن بیستم تا به حال:

- ۱ مهاجرت روستاییان به شهر
 - ۲ مهاجرت‌های گروهی براساس تصمیمات سیاسی
 - ۳ مهاجرت افراد یک کشور به کشور دیگر
- پیامدهای مهاجرت روستاییان به شهر:**
- ✓ جذب نیروی انسانی جوان از روستا به شهر
 - ✓ از دست دادن نیروی کار در روستا
 - ✓ افزایش جمعیت فعال اقتصادی شهر

چون اعضای خانواده‌ها معمولاً با هم مهاجرت می‌کنند و یا حتی چندین خانواده یا ساکنان یک محل یا منطقه به خاطر عامل یا عوامل مشترک جابه‌جا می‌شوند، مطالعه مهاجرت، در بحث تغییرات جمعیت مهم است.

نکته: مهاجرت سبب می‌شود تغییرات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و محیط زیستی هم در کشورهای مهاجرفرست و هم در کشورهای مهاجرپذیر به وجود آید.

کدام عوامل انسانی و طبیعی در ایران سبب مهاجرت شده است؟

- ✓ شاه‌عباس برای حفظ مرزهای شمالی ایران؛ تعدادی از قبایل کرد را که به رزم‌آوری و سلحشوری مشهور بودند، به نواحی شمال شرقی کشور فرستاد.
- ✓ مهاجرت سیستانی‌ها به سرزمین گرگان؛ خشک‌شدن منابع آب منطقه سیستان به دلیل بی‌توجهی به بند تاریخی هیرمند، سبب این نوع مهاجرت شده است.
- ✓ مشکلات اقتصادی روستاییان و نداشتن زمین؛ پس از اصلاحات ارضی، سبب مهاجرت آنان در دهه ۱۳۴۰ به شهرهای بزرگ شده است.
- ✓ مهاجرت آریایی‌ها از شمال دریای خزر (روسیه)؛ به دلیل سرما و از دست دادن چراگاه‌ها به سمت جنوب دریای خزر (ایران)

درس ۱: تقسیمات کشوری ایران

تاریخچه تقسیمات کشوری در ایران

پیش از اسلام (آریاییان، هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان، ساسانیان) بعد از اسلام (عباسیان، صفویه، افشاریه، زندیه، قاجاریه، سال ۱۳۱۶ به بعد) تقسیمات سرزمینی را به ایرانیان نسبت می‌دهند.

تقسیمات سیاسی ایران را در دوره‌های زیر ببینید و خوب یاد بگیرید.

پیش از اسلام

آریاییان: آبادی کوچک را «ویس» و آبادی بزرگ‌تر را «گنو» می‌نامیدند.

هخامنشیان: کشور به سی «شهر یا شهری» تقسیم شده بود که شهربانان یا ساتراپ‌ها آن‌ها را اداره می‌کردند.

سلوکیان: کشور به ۷۲ بخش تقسیم شده بود.

اشکانیان: شبیه زمان هخامنشیان بوده است.

ساسانیان: کشور به سرزمین (ایالت)، خوره (استان)، تسوگ (شهرستان) و رستاک (دهستان) تقسیم شده بود.

بعد از اسلام

عباسیان: به واحدهایی به نام ایالت تقسیم شده بود که ۳۱ ایالت در ایران وجود داشت.

صفویه و افشاریه و زندیه و قاجاریه و ...: عناصر اصلی تقسیمات کشوری به ترتیب عبارت بود از: ایالت، ولایت، بلوک، قصبه.

در زمان قاجاریه شامل چهار ایالت و ۱۲ ولایت بود.

چهار ایالت عبارت بود از: ۱ آذربایجان، ۲ خراسان و سیستان، ۳ فارس و بنادر، ۴ کرمان و بلوچستان.

در سال ۱۳۱۶ (زمان پهلوی): ایران به ده استان و ۴۹ شهرستان تقسیم شد و تقسیمات از بزرگ به کوچک به قرار زیر بود: استان، شهرستان، بخش، دهستان، قصبه.

هدف از تقسیمات کشوری در ایران:

- ✓ اداره بهتر و مطلوب‌تر کشور
- ✓ عرضه خدمات مناسب‌تر
- ✓ تأمین نیازهای مردم در حال حاضر

نکته: برای رسیدن به اهداف بالا، کشور را به واحدهای کوچک‌تری تقسیم می‌کنند و این تقسیمات، متناسب با موقعیت و زمان تغییر می‌یابد.

تقسیمات سیاسی ایران

در حال حاضر به ترتیب از بزرگ به کوچک: استان، شهرستان، بخش، دهستان.

استان

توسط استاندار اداره می‌شود و از به هم پیوستن چند شهرستان هم‌جوار با محدوده جغرافیایی معین با توجه به موقعیت‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی به وجود آمده است.

شهرستان

توسط فرماندار اداره می‌شود و از به هم پیوستن چند بخش هم‌جوار با محدوده جغرافیایی معین که از نظر عوامل طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی همگن هستند، به وجود آمده است.

بخش

توسط بخشدار اداره می‌شود و از به هم پیوستن چند دهستان هم‌جوار با محدوده جغرافیایی معین که از نظر عوامل طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی همگن است؛ به وجود آمده است.

بخش شامل چندین مزرعه، مکان، روستا و (احیاناً) شهر است.

دهستان

توسط ده‌دار اداره می‌شود. از به هم پیوستن چند روستا، مکان و مزرعه هم‌جوار تشکیل می‌شود که از لحاظ طبیعی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی همگن است؛ به همین دلیل امکان خدمات‌رسانی و برنامه‌ریزی را فراهم می‌سازد.

دهستان کوچک‌ترین واحد تقسیمات کشوری است.

نظام اداری در واحدهای تقسیمات کشوری ایران به ترتیب از بزرگ به کوچک:

استان، تابع تشکیلات مرکزی (پایتخت) است.

شهرستان، تابع استان است.

بخش، تابع شهرستان است.

دهستان، تابع بخش است.

نام مراکز استان‌ها را با توجه به نقشه تقسیمات سیاسی ایران، خوب یاد بگیرید!

درس ۹: سکونتگاه‌های ایران

از دیدگاه دانش جغرافیا، سکونتگاه محلی است از مجموعه مسکن که عوامل طبیعی و انسانی در شکل‌گیری آن نقش دارند.

نکته: انسان بخشی از هویت خود را از قلمروهای سکونتگاهی خود اخذ کرده و نسبت به زادگاه خود حس دفاع و فداکاری دارد.

هر شهر و روستا، یک سکونتگاه است.

نکته: با ساکن شدن انسان در یک مکان، اولین سکونتگاه‌ها به نام روستا پدید آمد و افزایش جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی، شهرهای اولیه را به وجود آورد.

عوامل اثرگذار در شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه: آب، خاک حاصلخیز، ارتفاع مناسب، شرایط آب‌وهوایی مناسب و ... از عوامل طبیعی اثرگذار هستند.

نکته: آب مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری سکونتگاه است.

دسترسی به راه‌های ارتباطی، عامل دفاعی و امنیتی، خدمات و تسهیلات از عوامل انسانی اثرگذار هستند.

! گاهی در اثر تغییرات ناشی از عوامل طبیعی و انسانی، یک سکونتگاه اعتبار خود را از دست می‌دهد و یا حتی از بین می‌رود؛ مثل شهر باستانی بیشاپور (شمال غربی کازرون) که در زمان ساسانیان از اهمیت ارتباطی برخوردار بود ولی جنگ و بیماری سبب شده است تا این شهر از بین برود.

انواع سکونتگاه

زندگی عشایری - زندگی روستایی - زندگی شهری

سکونتگاه عشایری

! قدیمی‌ترین نوع سکونتگاه است.

عشایر:

- زندگی اجتماعی قبیله‌ای دارند.
- از ایل و طایفه تشکیل شده‌اند.
- پیوندهای خویشاوندی با هم دارند.
- به طور مستقیم از منابع طبیعی استفاده می‌کنند.

نکته: ایل سون - بختیاری - قشقایی و ترکمن از ایلات عمده کشور ما هستند.

سکونتگاه روستایی

در روستا:

- فعالیت اغلب ساکنان آن، وابسته به زمین است.
- بیشتر روستاییان به کشاورزی و دامداری اشتغال دارند.
- فضای باز اطراف روستاها، چشم‌اندازهای طبیعی زیبایی را برای روستاییان فراهم کرده است.
- !** روستاییان در مراحل کاشت، داشت و برداشت محصول با یکدیگر همکاری می‌کنند و معمولاً عرضه خدمات رفاهی مثل فروشگاه، حمل‌ونقل عمومی و خدمات بهداشتی مثل بیمارستان در روستاها کم‌تر است.

سکونتگاه شهری

! ملاک تبدیل هر سکونتگاه روستایی به شهری در کشور ما، به تشخیص وزارت کشور، جمعیت ۱۰۰۰۰ نفر و داشتن شهرداری است.

در شهر:

- خانه‌ها فشرده و محله‌ها پرتراکم هستند.
- جمعیت زیاد شهرها به خدمات و تسهیلات بیشتری نیاز دارد.
- بیشتر مردم شهرنشین، در بخش خدمات و صنعت شاغل هستند.
- !** در میان مردم شهرنشین، تفاوت‌های زیادی از نظر آداب و رسوم، شیوه زندگی و ارزش‌ها دیده می‌شود.

شکل سکونتگاه

! هر سکونتگاه روستایی از اجزایی نظیر خانه‌ها، مزارع، چراگاه‌ها، باغ‌ها، مکان‌های عمومی، مساجد، میدان‌ها و شبکه معابر و راه‌ها تشکیل شده است.

! و هر سکونتگاه شهری از کاشانه‌ها، خیابان‌ها، میدان‌ها، مکان‌های آموزشی، تفریحی، دانشگاهی، بازار و مراکز درمانی تشکیل شده است.

نکته: چگونگی قرارگیری پدیده‌های طبیعی و انسانی، شکل‌های مختلفی از سکونتگاه را به وجود آمده است.

اشکال روستا

الف روستاهای پراکنده

ب روستاهای متمرکز

الف) روستاهای پراکنده:

- ✓ خانه‌ها با فاصله از هم قرار دارد.
- ✓ زمین‌های کشاورزی در اطراف هر خانه قرار گرفته است.

ب) روستاهای متمرکز:

✓ تحت تأثیر پدیده‌های اطراف خود هستند.

✓ با توجه به این که در منطقه ساحلی و یا کناره رود و یا در مسیر راه ارتباطی و اطراف چاه، چشمه و ... قرار داشته باشند، شکل آن‌ها تغییر می‌کند.

روستاهای متمرکز به شکل خطی (طولی) (در مسیر رود یا راه‌های ارتباطی)، میدانهایی (دایره‌ای) (اطراف چاه، چشمه یا مسجد) و پلکانی (در دامنه کوه‌ها) دیده می‌شوند.

اشکال شهرها

شهرها با توجه به چگونگی پیدایش و کارکردهای مختلف خود، شکل‌های متفاوتی دارند. (شطرنجی مثل سلماس در آذربایجان غربی - شعاعی مثل همدان - خطی مثل بوشهر)

نکته: شهرهایی که در دوره‌های مختلف گسترش پیدا کرده‌اند، دارای شکل ترکیبی هستند.

○ در شهرهای شعاعی، یک مرکز اصلی یا میدان وجود دارد که خیابان‌ها و ... به صورت شعاعی از آن مرکز منشعب می‌شوند.

○ در شهرهای شطرنجی، راه‌های ارتباطی مانند یک شبکه مستطیل شکل زمین‌های شهری را به قطعات همسان تقسیم کرده است.

○ شهرهای خطی، پیرامون راه‌های ارتباطی یا در مسیر رود، دریا و دریاچه شکل گرفته‌اند.

تغییرات جمعیتی سکونتگاه‌های ایران

افزایش جمعیت سبب شده است تا شکل سکونتگاه‌ها تغییر کند.

😊 زمانی که جمعیت روستاها افزایش پیدا می‌کند و در آن‌جا شهرداری تأسیس می‌شود، نقاط شهری افزایش می‌یابند.

شهرهای پرجمعیت ایران

شهرهایی که در سال ۱۳۹۰ بیش از یک میلیون نفر جمعیت داشته‌اند: تهران، مشهد، اصفهان، کرج، تبریز، شیراز، اهواز، قم. به این شهرها کلان‌شهر می‌گویند.

نکته: در شهرهای بزرگ و پرجمعیت، نارسایی‌هایی در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی دیده می‌شود؛ مانند افزایش قیمت مسکن و آلودگی هوا.

نقش سکونتگاه‌ها

نکته: نقش هر سکونتگاه براساس وضع جغرافیایی (انسانی - طبیعی) تعیین می‌شود.

! اغلب سکونتگاه‌ها می‌توانند دارای چند نقش باشند و نقش سکونتگاه در چهره و سیمای شهر اثر می‌گذارد.

ممکن است نقش شهر در طول زمان تکامل پیدا کند و یا تغییر کند.

نکته: شهر تهران علاوه بر این که دارای نقش سیاسی و اداری است، نقش صنعتی، دانشگاهی، مذهبی و ارتباطی نیز دارد.

به مثال‌های زیر خوب توجه کنید:

شهر مشهد و قم = دارای نقش مذهبی

شهر تهران و تبریز = دارای نقش دانشگاهی

شهر اصفهان و اراک = دارای نقش صنعتی

بوشهر، انزلی = نقش بندری

شهرگریزی: حرکت جمعیت از شهرهای بزرگ به مکان‌های کوچک‌تر به دلیل آلودگی هوا، گرانی مسکن و آسیب‌های اجتماعی را شهرگریزی یا مهاجرت معکوس می‌گویند.

درس! :توان‌های اقتصادی ایران

انسان با هدف تأمین معاش، از توان‌های محیطی استفاده می‌کند و با استفاده از علم اقتصاد نیازهای خود را تأمین می‌کند. توجه به «ابعاد مکانی» در برنامه‌ریزی‌ها، سبب برقراری عدالت اجتماعی، اقتصادی و تعادل منطقه‌ای خواهد شد.

فعالیت اقتصادی در ایران:

به ترتیب بیشترین شاغلان بخش‌های اقتصادی ایران عبارت‌اند از: خدمات ۵/۵۱٪، صنعت ۴/۳۲٪، کشاورزی ۱/۱۶٪

بخش کشاورزی

به شکلی از رابطه بین انسان و محیط طبیعی گفته می‌شود که به منظور برطرف کردن نیاز انسان به غذا صورت می‌گیرد.

مهم‌ترین فعالیت‌ها در بخش کشاورزی: زراعت، باغداری و دامداری است.

نکته: کشاورزی به دلیل تأمین مواد غذایی سالم، خودکفایی در تولید محصولات، ایجاد اشتغال، بهره‌وری صحیح از مواهب الهی مانند آب و خاک در اقتصاد کشور ما، نقش مهمی دارد.

● مهم‌ترین مشکلات تولیدات زراعی در کشور

✓ محدودیت در منابع آب و خاک حاصلخیز

✓ بهره‌وری کم

✓ وجود آفات و خسارات طبیعی

✓ نوسانات آب‌وهوایی

✓ بی‌ثباتی در قیمت محصولات باعث شده است که کشور ما در تأمین برخی محصولات زراعی به واردات وابسته باشد.

باغداری

به دلیل گستردگی در عرض جغرافیایی و تنوع آب‌وهوایی، کشور ما، امکان کشت انواع گوناگون میوه‌های سردسیری، نیمه‌گرمسیری و گرمسیری را دارد.

! محصولاتمانند: پسته، انار و خرما ایرانی، در جهان بی‌همتا است.

● چگونه می‌توان با توجه به مشکل کاهش منابع آبی در کشور از مصرف زیاد آب در بخش کشاورزی جلوگیری کرد؟

✓ محور توسعه کشاورزی از زراعت به باغداری تغییر یابد.

✓ از روش‌های مدرن آبیاری استفاده شود.

✓ از کشت گلخانه‌ای استفاده شود.

مزایای کشت گلخانه‌ای

۱ کاهش مصرف آب

۲ تولید محصول در طول سال و در همه جا

۳ کنترل بهتر وضعیت کشت

دامداری

گستردگی کشور در عرض جغرافیایی و تنوع اقلیمی، سبب تنوع گونه‌های گیاهی و تنوع گونه‌های دامی در کشور ما شده است.

! روند روبه‌رشد صنایع تبدیلی، وجود نیروی انسانی ماهر و متخصص و استفاده از روش‌های علمی، سبب رشد و توسعه دامداری در کشور ما شده است.

نکته: با آن‌که جمعیت عشایر در کشور کم است (کم‌تر از ۰.۲٪) اما سهم عمده‌ای را در تولید لبنیات و پروتئین دارند.

بخش صنعت و معدن

صنعت: مجموعه فعالیت‌هایی است که سبب تغییر شکل فیزیکی یا شیمیایی مواد مختلف می‌شود و آن‌ها را به محصولات جدیدی تبدیل می‌کند.

نکته: این تغییرات ممکن است توسط دست و یا ماشین انجام شود.

تقسیم‌بندی صنایع در ایران

صنایع دستی - صنایع ماشینی

صنایع دستی: به فعالیت‌هایی گفته می‌شود که عمدتاً با استفاده از مواد اولیه بومی و به‌کارگیری ابزار و وسایل ساده دستی به ساخت محصولی منجر می‌شود.

نکته: در صنایع دستی ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر به خوبی دیده می‌شود.

! یکی از صنایع دستی مهم ایران، بافت فرش دستبافت است که به دلیل نوع بافت و نقش و نگار خاص، شهرت جهانی دارد.

صنایع ماشینی: شامل صنایع نفت و گاز، پتروشیمی، فلزات اساسی، خودروسازی، ماشین‌سازی، صنایع شیمیایی و غذایی است.

! صنایع مربوط به فلزات اساسی شامل صنعت فولاد، آلومینیم، مس، سرب و روی است که بخش زیادی از صادرات غیرنفتی کشور ما را شامل می‌شود.

! صنعت پتروشیمی بعد از نفت و گاز بزرگ‌ترین بخش صنعتی کشور است. مواد پتروشیمی در تولید انواع لاستیک، پلاستیک، شوینده، چسب، کود، رنگ و الیاف مصنوعی کاربرد دارد.

! یکی از شاخصه‌های توسعه‌یافتگی در هر کشور، صنایع خودروسازی است.

دو شرکت بزرگ ایران خودرو و پارس خودرو (سایپا) بخش عمده‌ای از خودروهای کشور را تولید می‌کنند.

! صنایع دفاعی وظیفه طراحی و تولید تجهیزات نظامی را برای نیروهای مسلح به عهده دارد. محصولات دفاعی ایران می‌تواند استقلال، خودکفایی و امنیت کشورمان را تضمین نماید.

معادن

از معادن مهم کشور ما، نفت، گاز، بوکسیت، مس، روی، سرب، سنگ آهن و ... است.

! استان‌های یزد، کرمان و اصفهان بیشترین شاغلان در بخش معدن را دارند.

نکته: نواحی شرقی و مرکزی کشور از نظر ذخایر و مواد اولیه غنی هستند؛ ولی چون به صورت محدود مورد بهره‌برداری قرار گرفته‌اند، رشد صنعتی چندانی پیدا نکرده‌اند.

← اگر به توان‌های محیطی هر منطقه از کشور توجه کنیم، همه مناطق می‌توانند متناسب با ظرفیت‌های طبیعی و انسانی خود، توسعه پیدا کنند.

خدمات

بخش‌های مختلف مالی، مدیریتی، بهداشتی، آموزشی، گردشگری، تجارت و بازرگانی را در بر می‌گیرد که به طور غیرمستقیم در بهبود کیفیت و کمیت تولیدات کشور مؤثر هستند. حمل و نقل، آموزش و پرورش و تجارت و بازرگانی، گردشگری از خدماتی هستند که دولت‌ها بیشتر از طریق سرمایه‌گذاری در بخش دولتی انجام می‌دهند.

! امکانات آموزشی و بهداشتی و درمانی از خدماتی است که دولت به آن توجه می‌کند.

نکته: رسالت آموزش و پرورش افزایش سطح آگاهی افراد یک جامعه است.

! موقعیت استراتژیکی ویژه ایران و عبور جاده ابریشم و راه ادویه سبب شده است تا کشور ما از نظر تجارت قدمت داشته باشد.

گردشگری

از خدمات مهم و در ردیف شغل‌های پردرآمد، پاک و کم‌هزینه است که برای کشور میزبان اشتغال‌زایی، توسعه اقتصادی و ارتباطات جهانی را به وجود می‌آورد.

نکته: سازمان جهانی گردشگری (WTO)، ایران را از نظر جاذبه‌های طبیعی گردشگری در رتبه پنجم و از نظر جاذبه‌هایی تاریخی و فرهنگی در رتبه دهم جهانی قرار داده است.

! برخورداری از موقعیت دریایی و خشکی، وجود کوه‌های بلند، دشت‌های وسیع، سواحل گوناگون و بیابان‌های شگفت‌انگیز امکان توسعه گردشگری زمین‌گردی (ژئوتوریسم) را در کشور ما فراهم کرده است.

نکته: موقعیت ریاضی کشور، گسترش در عرض جغرافیایی، وجود مراکز مذهبی و زیارتگاهی و مراکز گوناگون فرهنگی، مانند موزه‌ها و آثار تاریخی متعدد سبب توسعه گردشگری شده است.

! در مناطق غربی ایران و خوزستان وجود یادواره‌های دفاع مقدس گردشگران بسیاری را به صورت راهیان نور به این نواحی جذب می‌نماید.

😊 راستی درس‌نامه‌ها رو بنده فقیر نوشتم و آزمون‌ها توسط همکار گران‌قدرم بناب آقای کاردارن تدوین شده، از طرف من به همه دوستان فوراً سلام برسونین.